

Utbildning för bildning – reflektioner kring utbildning av ingenjörer i allmänhet och Industriella ekonomer i synnerhet

Tekn. Dr. Carl Olsmats

Universitetslektor Industriell ekonomi, Akademin Industri & Samhälle, Högskolan Dalarna

Bildning kan vara svårt att greppa, och det finns mängder med förklaringar och infallsvinklar. Det ligger väl i sakens natur – bildning är inget som vi enkelt kan fånga in och beskriva. Studenterna ska genom högre utbildning lära sig att bli yrkesmänniskor, men de ska också bli samhällsmedborgare och mogna i största allmänhet som personer. Detta kan anses vara olika aspekter på bildning, men hur ska vi formulera examinerbara lärandemål som uttrycker detta? De explicita lärandemålen kan begränsa undervisningens och utbildningarnas kvalitet, inriktning och omfattning. Författaren ser ett behov av att studenterna behöver utveckla sitt kritiska tänkande och förmågan att tänka själv. Det är en utmaning att fundera över vad vi kan göra i utbildningarna som befordrar vishet, klokskap och bildning. Det löser vi inte i en handvändning, men vi behöver hålla frågan ständigt aktuell och texten är ett inslag i den diskussionen, med speciell vinkling mot utbildning av ingenjörer inom industriell ekonomi.

Liedman (2014) redogör för hur bildningsidealen och bildningsbegreppet utvecklats över tid. Det svenska ordet bildning har sina rötter i det tyska ”Bildung” som dök upp på 1700-talet. En inspirationskälla då var att människan skulle sträva efter att bli Guds avbild. Människan tar form genom bildningsprocessen. Även Widqvist (2015) framhåller att bildningsidealen förändrat över tid och menar också att bildningsprocessen är viktig för att kunna röra sig över ämnes- och fackgränser så att teknik, estetik och humaniora kan förenas. Göranson (2007) diskuterar bildning och teknologi. Han framhåller att bildning innebär att se gränser för vetenskapliga modeller och blanda dessa med beprövad erfarenhet. Vidare framhåller han att böcker och teater stimulerar vår inre fantasi, vilket kan vara nog så värdefullt i problemlösning och att gestaltning kan vara speciellt bra när människa-maskin interaktion utvecklas och studeras. Han konstaterar också att världen är alltför komplex för att omfattas av vetenskapen och att yrkeskunskap i form av omdöme i princip är oberoende av vald teknik.

Sundgren (2007) pekar på att människor som beskriver sin bildningsresa sällan ger utbildningen någon stor plats. Vidare pekar han på att man kan bilda sig, men inte låta sig bildas. Pedagogiken kan ge lärande som i sin tur kan ge bildning, men det senare har till skillnad från pedagogiken en liten grad av samhällelig påverkan. Bildningsresan beskrivs som en (oförutsägbar) process och inre resa snarare än ett mål, men Sundgren framhåller även normativa inslag i bildningsbegreppet såsom kunnig, omsorgsfull och socialt kompetent.

Liedman (2014, s. 223-224) gör en viktig distinktion mellan utbildning och bildning när han konstaterar att en utbildning har en början och ett slut och syftar till att uppnå vissa mål för att därigenom förbereda studenten för kommande vidareutbildning eller profession. Inom utbildning finns också olika typer av examination och lärare/ examiner godkänner eleven. Bildningen är däremot en livslång process utan förutbestämt mål. Det finns inga examina i bildning och det finns heller inget slutmål som kan uppnås då man kan anse sig färdigbildad. Liedman framhåller vidare att bildningen inbegriper ett djupare förhållande till kunskap som påverkar ens livssyn och världsbild. Widqvist (2015) är inne på likartade resonemang då han belyser att bildningen kan ge utbildningen ett inre liv som skapar mening, och att bildningen är en aktivitet som utvecklar förmåga och omdöme vilket möjliggör individens frihet. Vidare menar Widqvist att bildning är att bli något som inte är på förhand givet medan utbildning i hög grad handlar om att uppnå specifika mål.

En parallell kan kanske dras till studentens framtida yrkesliv, där projekten skulle kunna liknas vid utbildningen med (förhoppningsvis) tydliga mål och klara tidsramar, medan operativa befattningar och löpande verksamhet kanske mer kan liknas vid bildning. Här blir man aldrig klar och kan hela tiden utvecklas i sin profession (och som människa).

I många yrkesområden blir mycket av faktakunskapen snabbt föråldrad idag. Ny teknik och nya lösningar kommer fram hela tiden och informationsmängden i samhället växer snabbt. Även Whitehead (1929/1967) menar att *Knowledge does not keep better than fish* och menar även att; om gamla beprövade teorier används så är tillämpningen på dagens problem i sig själva väsentlig för att fånga studenternas intresse. Även Sundgren (2007) lyfter fram vikten av anknytningspunkter till studentens erfarenhet. Den gammaldags grunda ”pluggkunskapen” i form av fakta blir i denna kontext allt mindre värd. Viktigare blir istället en bildning och erfarenhet med förmåga att

kritiskt förhålla sig till och värdera information. Vidare är den vidsynthet som bildning kan ge av allt större betydelse i ett samhälle som är beroende av innovation för tillväxt och utveckling. Innovationer innebär ju oftast att tillämpa gamla ideer inom nya områden. Whitehead (1929/1967) framhåller vikten av att blanda unga studenters öppna sinnen och fantasi med lärarens erfarenhet för att göra framsteg, vilket också kan ses som en aspekt på nyttan av mångfald, t.ex. åldersmässigt och kulturellt. Jag tror även att det krävs bildning för att ha förmågan att lyfta blicken och veta i vilken riktning man ska söka för att hitta nya perspektiv och relevanta ideer för att lösa ständigt uppdykande nya problem.

Jag tror att behovet av bildning är högt för professionella människor inom teknik och ekonomi. Yrkesutbildningen kan omöjligt träna och förbereda människor inför alla de arbetsuppgifter de kommer att möta i yrkeslivet. Då gäller det att ha bildade människor som har förmåga och omdöme att fatta beslut och agera självständigt i många olika situationer. Det finns risker med att kraven på direkt ekonomisk nytta ofta är höga idag, och att utbildning ofta betraktas som en handelsvara. Då kan det ligga nära till hands att rationalisera bort kurser som inte är omedelbart tillämpbara för att nå anställningsbarhet, eller i yrkesrollen, och risken är då stor att studenterna saknar nödvändiga perspektiv med sig ut i yrkeskarriären. Yrkesverksamma inom teknik och ekonomi kommer otvetydigt att hamna i situationer där en bildning med vidsynthet och helhetssyn är mycket värdefull. Även Sundgren (2007) framhåller bildningens holistiska karaktär och betydelse för nå en helhetssyn.

Carlsson & Olsson (2007) diskuterar bildningsbegreppet i förhållande till ekonomi. De ger olika perspektiv främst utifrån nationalekonomiskt perspektiv där ett ”negativt” perspektiv menar att ekonomi har lite med bildning att göra och att ekonomer inte tillför något, utan på sin höjd omfördelar välstånd och nytta som skapats av ingenjörer, läkare och andra yrkesgrupper. En mer positiv tolkning är dock enligt Carlsson & Olsson också möjlig, där bildning är väsentligt för att kombinera ekonomi med hållbarhet, fördelningsfrågor och strävan mot en bättre värld. De pekar också på egenskapen att kunna välja som viktig för en bildad person, och därvidlag är ekonomin till stor hjälp, eftersom ekonomi i grunden handlar om att göra val för att hushålla med knappa resurser.

Liedman (2003, s. 365) sammanfattar begreppen visdom, klokhet och bildning enligt följande: ”Visdomen innebär sinne för några få existentiella väsentligheter, bildningen däremot ett fullständigt bejakande av livets oändliga mångfald. Klokheten är förbindelselänken mellan de båda och den är släkt med både visdomen och bildningen.” Visdomen brukar anses relativt tidlös och behandlar ofta de stora konstanterna i tillvaron såsom liv, död, kärlek, hat, glädje och sorg. Det handlar enligt Liedman om det levda och upplevda livet betraktat ur den levandes egen synvinkel. Han menar att visdomsord är som poesi, de får inte bli banala, men omskrivna till bruksprosa blir de ganska alldagliga. Det kan vara små berättelser och många visdomsord har sina rötter i olika religioner. De kan vara motstridiga och visdomens sanningar är sällan desamma som vetenskapens då de utgår från det subjektiva snarare än det objektiva.

Kloketen gäller enligt Liedman (2003, s. 323) mer specifika omständigheter och mellanmännliga angelägenheter. Med kloketen följer förmågan att hitta lösningar på ett faktiskt dilemma och då krävs oftast ett gott omdöme. Utmärkande för kloketen är att få ihop det

sakliga med faktiska omständigheter och detta kräver erfarenhet. Den process varigenom kunskapen ger sammanhang åt ett liv förknippas enligt Liedman (2003, s. 336) med bildning. Visheten är detaljfattig medan bildning är rik på stoff som formats på ett individuellt eller grupp-specifikt sätt. Bildningen är enligt Liedman liksom vishet och klokhet personlig.

Jag accepterar i huvudsak Liedmans resonemang angående klokhet, vishet och bildning, men inser också svårigheterna att leva upp till dessa ideal. Det är idag omöjligt att vara bildad inom alla områden med den kunskapsmängd som står till förfogande. Beroende på kontext, utbildning och profession så kan nog bildningen förknippas med helt olika kunskaper. För en systemutvecklingsingenjör på ett konsultföretag så kan det knappast anses vara bildning att kunna programmera, medan samma kunskap för en litteraturvetare skulle kunna anses som ett uttryck för hög bildning. Det omvända skulle förstås gälla kunskap om klassiska litterära verk. Jag tror dock att i princip oberoende av profession, så blir bildningen allt viktigare för att kritiskt kunna granska information och sätta in den i ett sammanhang. Vad gäller vishet så tror jag det är svårt att komma med ”nyheter” eftersom visdomar rör livets fundamenta som ju inte ändrats speciellt mycket under årtusenden, och det är många hjärnor som sysselsatt sig med att söka lösningar på dessa relativt tidlösa problem. Däremot så bör man ju ta till sig av den rika flora av visdom som står till buds. Slutligen tror jag att klokhet blir allt viktigare i dagens samhälle. Att förstå och orientera sig i informationsflödet och beroende av kontext komma fram till bra lösningar är alltmer viktigt för allt fler människor. De tidigare hierarkiska organisationerna har plattats ut och det räcker idag inte att bara lyda order. Det finns heller ingen chef, som ständigt är tillhands, att fråga om råd, utan de flesta måste fatta allt fler beslut på egen hand. Corporate Social Responsibility innebär att även företagen och dess medarbetare har ett socialt ansvar och ett samhällsansvar. Det räcker idag inte att vinstmaximera enligt klassiska ekonomiska teorier. Ett hållbarhetsperspektiv måste in som innefattar även sociala, (mellan)mänskliga och miljömässiga aspekter, tillsammans med de traditionella lönsamhets- och avkastningsmålen som också måste uppnås för att någon verksamhet ska fortgå på sikt. Detta kräver också av medarbetarna något som kan benämnas social kompetens, dvs. att känna av medmänniskornas sinnesstämning, karaktär och behov. Detta kräver erfarenhet och bildning. Även privatlivet karaktäriseras av alltfler (kloka) beslut som måste tas angående utbildning, pension mm. Klokhet är nog enligt min mening en av de viktigaste egenskaperna för att vara en bra medborgare och lärare, och att kunna fatta rätt beslut både strategiskt på längre sikt och operativt i vardagen och klassrummet.

Sett ur perspektivet av min egen och mina kollegors lärargärning ser jag ett stort behov av att kunna integrera ett långsiktigt bildnings- likväl som ett mer kortsiktigt tillämpat yrkesperspektiv i undervisningen. Det innebär svåra avvägningar, men jag tror att ett hållbarhets- och mångfaldsorienterat tänkande kan hjälpa för att hitta rätt. Här gäller det att tänka långsiktigt, tillämpa helhetssyn och utvärdera en fråga utifrån många olika utgångspunkter och perspektiv för att välja en så bra lösning som möjligt. En lärdom här är att inget är perfekt och ”hållbart för evigt”, utan allt kan förbättras, inte minst i ljuset av en omvärld/ kontext som (snabbt) förändras. Detsamma gäller oss människor, vi måste också bilda oss för att utvecklas. Vår grundutbildningsexamen tappar snabbt i värde om vi inte får ett jobb där vi kan utvecklas vidare och (fort)bilda oss. Med ett hållbarhetsperspektiv i undervisningen inom ekonomi och teknik,

tror jag på möjligheten att kunna få studenterna att förstå nyttan (speciellt på lång sikt) av bildning, även om den inte explicit examineras eller framgår i kursmålen.

Ellen Key lär ha sagt att bildning är det som finns kvar när vi glömt bort allt vi lärt oss. För ingenjören är det kanske teater-, filosofi- eller språkkursen som hen "tvingades genomlida" under sin utbildningresa, eller resor och möten med andra kulturer, som på sikt blir viktigare än de gängse kurserna i utbildningsprogrammet, när hen i sin yrkesroll utvecklar relationer med kollegor, kunder och leverantörer på en global marknad.

REFERENSLISTA

Carlsson B & Olsson C-A (2007) Bildning och ekonomi, Höskoleverkets rapportserie 2007:50

Göranzon, B (2007) Bildning och teknologi, Höskoleverkets rapportserie 2007:57

Liedman, S-E (2003) Ett oändligt äventyr, Stockholm: Bonnier, 2003

Liedman, S-E (2014). Vad formar en människa? i Lundgren, U.P, Säljö, R. & Liberg, C. (red). Lärande, skola, bildning; grundbok för lärare, Stockholm: Natur & Kultur.

Sundgren, Gunnar (2008): Bildning och pedagogik – en akademi för bildning? Höskoleverkets rapportserie 2008:32 R

Whitehead, Alfred North (1929/1967): Universities and Their Function. Kap 7 i The Aims of Education and Other Essays. New York: The Free Press

Widqvist, S (2015). BILDNING - en väg att skapa tilltro till utbildning, föreläsning vid Karlstads Universitet, KPU2, 2015-05-20